

Поменуће тематске целине или тематски кругови нижу се од најопштијег, филозофског приступа библиотекарству ка посебним, ускостручним темама попут библиографије, читања, библиотерапије, етичких дилема библиотечке професије и др.

Чини нам се да текстови из прве целине, насловљене „Поетика и филозофија библиотекарства“ најбоље објашњавају наслов овог зборника. Огледи из првог дела посећени су проблемима библиотечке филозофије и баве се различитим филозофским приступима књигама и библиотекама. Чувајући се да не претеремо у детаљима, поменућемо само истакнутог руског мислиоца, „идеалног библиотекара“, Николаја Фјодоровича Фјодорова и његов филозофски приступ разматрању библиотекарства. У низу својих радова, „идеални библиотекар“ приказује идеалну библиотеку као слику света, видљиве и невидљиве васељене, умрлог и оног што је још живо, прошлости и садашњости. Мисија библиотеке је, према његовом мишљењу, да сакупља, чува и чини доступним дела аутора ради разгледања, поштовања, читања, а посебно истраживања, чији је циљ да на основу дела васкрсне његовог аутора, зато што се иза књига, на први поглед мртвих ствари, увек скривају жива бића која су их писала.

После првог тематског блока, који се, као што смо већ истакли, бави општим, филозофским приступима библиотекарству, следе други, који за предмет истраживања имају стручне теме. У другом тематском кругу, „Библиотечка митологија и професионална самосвест“, кроз огледе три руска теоретичара библиотекарства читамо причу о развоју библиотекарства у Русији до рас-

пада Совјетског Савеза и након тога. Трећа целина се бави етичким дилемама савременог библиотекарства, попут мобинга и феминизације професије библиотекара, као и описивањем и решавањем негативних појава у библиотекарској пракси. Тематске целине које следе доносе интересантне огледе (и веома занимљиве погледе) у којима се аутори баве важним питањима библиотечке делатности, говорећи о суштинским обележјима библиотеке као социокултурне институције, педагошким и психолошким функцијама библиотечке делатности, о повезаности културе и књиге, о односима библиотекара и читалаца, о приступу читаоцима, о школским и дечјим библиотекама, о раду библиотекара са децом и омладином „ризичне групе“ и др. Посебан тематски део, на самом крају књиге, „Библиотека као медицина душе“, доноси три дивна и веома занимљива текста о библиотерапији, научној дисциплини насталој на размеђи психијатрије, психологије и науке о библиотекарству. Библиотерапија спада у веома актуелне облике психотерапије зато што веома ефикасно и једноставно помаже особама са емоционалним проблемима и менталним болестима.

Књигу *Библиотека као оледало васељене* можемо описати као отворено дело, по чијим ће се страницама будући читаоци кретати слободно, читајући огледе редом и поретком у зависности од сопствених интересовања и избора. Према речима аутора предговора, књига „не намеће један поглед и не намеће никакав затворени или идеологизовани смисао, већ иницира и провоцира размисљање и дијалог“.

Татјана Брзуловић Станисављевић, МА
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд
brzulovic@unilib.bg.ac.rs

Књижнице и ауторско право

Хорват, Александра и Данијела Живковић. *Књижнице и ауторско право*. Загреб: Хрватска свеучилишна наклада, 2009.

Књижнице и ауторско право издато је, крајем прошле године, као прво дело у хрватској литератури које обрађује проблематику ауторских и сродних права на подручју библиотека. Књига веома једноставним речником објашњава ауторско право и начин примене. Првенствено је намењена библиотекама који се са проблемима ауторско-правне заштите и недоумицама срећу сваког дана обављајући своју делатност.

Питање поштовања ауторског права последњих година налази се у жижи интересовања. Према истраживања ове књиге је примена ауторског права у библиотекама и како се заштита ауторских права рефлектује на кориснике и коришћење библиотечке грађе. Идеја о овој књизи настала је пре десетак година, како су објасни-

ле ауторке у предговору књиге. Аутори су професори др Александра Хорват и др Данијела Живковић са Одсека за информацијске знаности Филозофског факултета у Загребу.

Књига је тематски подељена на 14 поглавља и почиње дефинисањем слободног приступа информацијама и заштите ауторског права.

У следећем поглављу објашњава се појам ауторског дела. Оно може бити књижевна, уметничка или научна интелектуална творевина изражена у било ком облику (папирном, магнетном, електронском).

Треће поглавље прецизно дефинише ко све може бити аутор и која све права он има. Аутором се сматра свако физичко лице које је створило неко дело. Њему

припадају одређена права која могу бити морална и имовинска. Морална права штите ауторове личне интересе. Ту спадају право првог објављивања, право на признавање ауторства (право патернитета), право на поштовање ауторског дела, част и углед аутора и право на покајање (аутор може да одлучи да већ издато дело повуче из промета). Имовинска права омогућавају аутору да добије одговарајућу накнаду за свој рад. Аутору припада искључиво право на умножавање и стављање дела у промет.

Следеће поглавље је веома значајно за библиотеке, јер говори о изузећима и ограничењима од ауторског права која су у интересу библиотека и корисника. Увођењем изузетака и ограничења на подручје ауторске заштите постиже се равнотежа између права аутора и права корисника. Према хрватском Закону о ауторским правима¹, изузећа и ограничења су следећа: репродуковање дела за приватне сврхе дозвољено је без дозволе аутора и без плаћања накнаде. То се може урадити за потребе библиотека, архива и сличних јавних установа, за наставу и научна истраживања, за потребе инвалидних лица, за потребе судских, управних и сличних службених поступака, у сврху информисања јавности, цитирања.

Пето поглавље тумачи начине остваривања ауторског права, који могу бити индивидуални и колективни. Индивидуално остваривање ауторских права је када аутор лично остварује права, нпр. сам склапа уговор са издавачем. Колективно остваривање права је остваривање преко организација које заступају више аутора и договарају начине коришћења ауторских дела.

У следећем поглављу говори се о јавној позајмици књига. Увођење накнаде правда се чињеницом да се тиме обештећују аутори за финансијски губитак проузрокован смањеном продајом књиге која се може позајмити у библиотеци. Право на накнаду за позајмицу односи се само на дела објављена у материјалном облику, а аутор га остварује преко колективних организација. Право на накнаду за јавну позајмицу хрватско законодавство увело је први пут Законом о ауторском и сродним правима из 2003. године. Како до уласка Хрватске у Европску унију није дошло, одложена је и примена овог закона.

Наредна поглавља баве се различитим врстама грађе и начином заштите ауторских права. Говори се о не-књижној грађи у коју спадају музичка и аудиовизуелна дела. Према хрватском закону, аутор може да дозволи коришћење музичких дела у библиотекама, али му припада накнада за њихово коришћење које остварује преко колективних организација. Претпоставља се да ће систем накнаде за јавну позајмицу, који се тек уводи у хрватске библиотеке, укључити и звучне снимке у грађу за коју се наплаћује накнада за позајмљивање.

Десето поглавље бави се дигитализацијом. Скенирање слике изворног штампаног документа – електронско умножавање или репродукција дела искључиво је право аутора. Закон не дозвољава умножавање без дозволе аутора и без накнаде. При сваком поступку дигитализације неопходно је проверити да ли је потребна дозвола аутора. Постоје неке ситуације за које није потребно тражити дозволу аутора. Ауторско дело може да се копира у приватне сврхе. Ноте и картографска грађа не могу да се умножавају. Дигитализација целе књиге дозвољена је само ако је распродата најмање две године. Закон дозвољава умножавање дела на било коју подлогу у сврху заштите

и чувања грађе. Незаштићена дела и дела за која су исте-кла права свако може да дигитализује.

Следеће поглавље објашњава појам обавезног примерка. Обавеза достављања одређеног броја примерака публикација објављених у земљи у једну или више библиотека један је од најстаријих начина да држава осигура слободан приступ грађи. У Хрватској, прописи о обавезном примерку део су Закона о библиотекама. Закон прописује ко је обавезан да доставља обавезне примерке штампаних публикација, именује установе које их примају и одређује број примерака. Обавезу достављања имају издавачи, штампарије и аутори. Доставља се девет примерака. Национална и свеучилишна књижница у Загребу је установа која прима обавезне примерке и даље их дистрибуира.

У претпоследњем поглављу разматра се отворени приступ информацијама. Прве научне часописе издавала су научна друштва, а данас комерцијални издавачи. Увођење дигиталне технологије створило је услове за брже објављивање научних радова.

Најважнија промена је стварање електронских архива радова. Први су били тематски архиви (<http://www.arxiv.org>) 1991. године. Улога архива била је да чува радове и осигура њихову доступност. Предност архивирања у отвореном приступу за научне раднике је брзина којом рад постаје доступан, а за кориснике бесплатан приступ. У Хрватској, Министарство знаности, технологије и шпорта пружа финансијску подршку Свеучилишном рачунском центру (SRCE) за одржавање портала домаћих научних часописа. На порталу *Hrčak* доступан је архив у којем се чувају бројеви 176 домаћих часописа.

Књига завршава питањима и одговорима из библиотеке праксе везаним за недоумице око остваривања и заштите ауторског права.

Литературе из области ауторског права и примене на библиотеке нема у Србији. Сматрам да је *Ауторско право и књижнице* веома корисна стручна литература са аспекта ауторско-правне заштите на подручју библиотека и препоручујем је сваком ко жели да се едукује о ауторском праву и о ефектима примене на делатност библиотека.

¹ „Zakon o autorskom i srodnim pravima“, *Narodne novine* 167 (2003); „Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima“, *Narodne novine* 79 (2007).